

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ»

Студентки 2 курсу, 1 м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа
та страхування»

спеціалізації «Державні та муніципальні
фінанси»

Горелової
Віроніки Вадимівни

Науковий керівник
д.е.н., професор

Макогон
Валентина Дмитрівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон
Валентина Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Економічна сутність та роль фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки	6
1.2. Зарубіжний досвід формування фінансово-бюджетної політики	11
РОЗДІЛ 2. СТАТОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Бюджетно-податкова політика у системі державного регулювання	16
2.2. Грошово-кредитна політика у системі державного регулювання	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
3.1. Основні завдання фінансово-бюджетної політики на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни	32
3.2. Пріоритетні напрями удосконалення бюджетно-податкового механізму	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах економічних перетворень, доцільним та актуальним є удосконалення теоретико-методологічних засад фінансово-бюджетної політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності в процесі регулювання економічних циклів, посилення дієвості механізмів підтримки конкурентоспроможності, обмеження монополій у різних секторах економіки. Важливим є посилення фінансової стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування прогнозних значень бюджетних показників з урахуванням оцінки впливу поступового зниження частки видатків зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері інституційного забезпечення фінансово-бюджетної політики, фінансово-економічного регулювання можна назвати праці: Л. Абалкіна, М. Афанасьєва, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Р. Дорнбуша, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, В. Лебедева, Д. Рікардо, В. Родіонової, Дж. Сакса, П. Самуельсона, В. Сенчагова, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, Я. Тінбергена, С. Фішера, М. Фрідмана, Дж. Хікса, М. Ходоровича.

Питанням формування та реалізації фінансово-бюджетної політики, її впливу на соціальний та економічний розвиток країни присвячені праці вітчизняних вчених: О. Барановського, О. Василика, В. Гейця, В. Глуценка, А. Гриценка, А. Даниленка, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Міщенко, С. Науменкової, В. Опаріна, Г. П'ятаченка, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, М. Швайко, І. Школьник, С. Юрія та інших.

Разом з тим, на даному етапі вдосконалення фінансово-економічних відносин, важливим є поглиблення сутності фінансово-бюджетної політики як складової інституційного розвитку економіки, удосконалення положень

щодо впливу інструментів державного фінансового регулювання на соціальні та економічні процеси країни враховуючи інституційні особливості фінансової системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття та удосконалення теоретико-методологічних засад формування та реалізації фінансово-бюджетної політики як складової економічного розвитку країни.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань: розкрити економічну сутність фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки; узагальнити та систематизувати досвід формування та реалізації фінансово-бюджетної політики в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою; розробити структурно-функціональну модель системи фінансово-бюджетного регулювання; виявити особливості формування доходної частини зведеного бюджету в умовах трансформаційних перетворень економіки; розвинути методологічні підходи щодо перспективного бюджетного прогнозування з урахуванням прогнозу соціально-економічного розвитку країни; удосконалити механізм розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики на середньострокову перспективу; обґрунтувати доцільність інституційних змін фінансово-бюджетної політики враховуючи ступінь розвитку фінансово-економічних відносин, структурні особливості бюджетно-податкової, грошово-кредитної системи, циклічність економіки; визначити пріоритетні напрями фінансово-бюджетної політики з урахуванням цілей та завдань соціально-економічного розвитку країни.

Об'єктом дослідження є фінансово-бюджетна політика.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування фінансово-бюджетної політики як вагомого інструменту впливу на економічне зростання.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті

сутності фінансово-бюджетної політики як складової інституційного розвитку економіки. Методи наукового абстрагування, синтезу, економіко-математичного моделювання використано при визначенні пріоритетних напрямів фінансово-бюджетної політики, розвитку підходів щодо бюджетного прогнозування на середньостроковий період. Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань фінансово-бюджетної політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення роботи. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади формування та реалізації фінансово-бюджетної політики. У другому розділі розкрито процес становлення та розвитку фінансово-бюджетної політики в Україні особливості бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики у системі державного регулювання. У третьому розділі визначені пріоритетні завдання фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки, основні напрями фінансово-бюджетної політики на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Економічна сутність та роль фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки

Однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. Фінансово-бюджетна політика як складова державної економічної політики є дієвим інструментом регулювання соціально-економічних процесів. Враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід ретроспективного аналізу становлення системи державного фінансово-економічного регулювання, слід зауважити, що найбільш вагомими завданнями у ході розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики є зниження соціальної напруженості у суспільстві, підняття якісного рівня життя населення, оздоровлення та удосконалення системи державних фінансів, розширення фінансово-економічної самостійності територій, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та регіонів, структурні перебудови в економіці, націлені на підвищення темпів економічного зростання держави.

Трансформаційні процеси зумовлюють переорієнтацію пріоритетів державної соціально-економічної політики в частині стимулювання розвитку сфери послуг, удосконалення політики соціального захисту населення та політики перерозподілу доходів. Важливим є створення та забезпечення організаційних, методологічних та інституційних передумов для формування ефективної соціально орієнтованої економіки з урахуванням потреб та інтересів суспільства. З метою реалізації зазначеного, необхідним є модернізація моделі соціально-економічного розвитку країни.

Виходячи із визначення В. Колесова та М. Осьмової модель економічного розвитку представлена як сукупність елементів, що формують

цілісність національного господарства та механізм, який забезпечує тісний зв'язок та взаємодію цих елементів. За своїм характером вони є природними, технологічними, економічними, соціальними, соціокультурними, історичними [117, с. 166]. Вбачається доцільним здійснити аналіз основних моделей економічного розвитку з метою виокремлення їх певних особливостей, у тому числі в частині формування та реалізації фінансово-бюджетної політики держави.

Американська (англосаксонська) модель соціально-економічного розвитку ґрунтується на засадах ліберального функціонування ринкової економіки та характеризується високим ступенем розвитку конкурентоспроможного вільного ринку. Рівень державного макроекономічного регулювання є доволі помірним. Водночас, як показав досвід Великої депресії та світової фінансово-економічної кризи, що розпочалася саме з США у 2008 році рівень бюджетного та монетарного регулювання може значним чином зростати з метою стимулювання економічного зростання. Важливими ознаками даної моделі економічного розвитку є забезпечення високого рівня продуктивності праці, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, орієнтація кожного члена суспільства на досягнення особистого успіху, створення відповідного рівня якості життя малозабезпеченим шляхом надання соціальних виплат та допомоги. Слід зауважити, що питання забезпечення соціальної рівності чи соціальної солідарності не є пріоритетним при формуванні засад фінансово-економічної політики держави, натомість важливим визнається підвищення рівня добробуту найбільш активної верстви населення – підприємницького сегменту. Податкова політика, спрямована на збільшення питомої ваги прямих податків у загальній структурі бюджетних надходжень, удосконаленні майнових податків та функціонування ефективної прогресивної шкали оподаткування.

Азіатсько-тихоокеанська модель економічного розвитку передбачає поєднання інтересів окремого індивіда та колективного соціуму, що

забезпечує прискорений розвиток людського капіталу та сприяє найбільш ефективному відтворенню людського фактору як інструменту стимулювання економічного зростання. Варто відзначити, що пріоритетними напрямками розвитку національних економік даного регіону є високотехнологічне виробництво, поглиблення науково-технічного прогресу, активна інвестиційна політика, експортоорієнтована економіка, дієвий механізм державного регулювання, у тому числі шляхом бюджетного та податкового регулювання. Важливим є підтримка достатнього рівня конкурентоспроможності національної економіки, підвищення продуктивності праці та активні заходи з боку держави щодо недопущення великої диференціації індивідуальних доходів населення.

Неоліберальна економічна модель Німеччини (західноєвропейська) передбачає дуалістичне поєднання положень теорії соціально-ринкової економіки А. Мюллера-Армака та ідей фрайгбурської економічної школи, яка пропагує ідеї вільної ринкової економіки. Реалізація надбань даної економічної політики держави засвідчила важливість пошуку оптимального поєднання систем ринкового саморегулювання та державного фінансово-економічного регулювання. Основними інструментами стимулювання економічного зростання є стабільність показника інфляції, високий рівень зайнятості населення, зовнішньоекономічна рівновага, збалансований розвиток економіки. Пріоритетною функцією держави є розробка та реалізація соціальної політики, спрямованої на забезпечення достатнього рівня зайнятості, соціального захисту, подолання нерівностей в розмірах доходів, удосконалення форм участі та управління працюючих у діяльності підприємства.

Важливим у ході реалізації економічної політики Німеччини було те, що значною мірою вона була направлена на підвищення продуктивності праці, формування дієвого механізму конкурентоспроможності, обмеження монополій у різних секторах економіки. Вбачалось доцільним створення економіки добробуту для всіх категорій населення, збільшення питомої ваги

соціальних видатків у структурі бюджету на забезпечення важливих та передбачених завдань держави відповідно до стратегічних цілей розвитку суспільства. Одним із вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток є фінансове регулювання, якому приділялось достатньо уваги при реалізації економічної доктрини високо розвинутих західноєвропейських країн. Значні кроки були зроблені у сфері вдосконалення бюджетного планування, посиленням його інтегрованості у систему прогнозів соціально-економічного розвитку, що позитивно вплинуло на збалансованість системи державних фінансів.

Скандинавська модель соціально-економічного розвитку характеризується високим рівнем економічної ефективності, соціального захисту, справедливим розподілом доходу, дієвим бюджетно-податковим регулюванням. Необхідно зауважити, що рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет є достатньо високим та перевищує значення у 50 відсотків. Так, у 2012 році показник питомої ваги державних видатків у валовому внутрішньому продукті Фінляндії становив 56,0 відсотків, Швеції – 52,0 відсотка, Норвегії – 53,1 відсотка відповідно. Пріоритетним напрямом реалізації соціальної політики держави є надання індивідуальної адресної соціальної допомоги, що підвищує прозорість та дієвість системи соціального забезпечення суспільства. Разом з тим, вважаємо за доцільне виокремити певні особливості, що значним чином впливають на формування економічної політики даних країн: природно-кліматичні умови, які забезпечують відповідну кількість корисних копалин та сировинну базу для промисловості; достатній рівень розвитку інституційного середовища – ефективний захист прав власності, високі стандарти якості у сфері медичного обслуговування, освіти, дієва судова система, низький рівень корупції; достатній рівень розвитку інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку – високий ступінь економічної свободи, розвинута інфраструктура, ефективна податкова система, що сприяє розвитку підприємництва та зайнятості.

Водночас, слід зазначити, що поглиблення інтегрованості національних економік у світову, посилення глобалізаційних процесів, динамічність економічних трансформацій зумовлюють вдосконалення функціонування зазначених моделей соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі соціально-економічних перетворень посилюється вплив фінансово-економічного регулювання держави на процеси економічного відтворення. Тому існуючі моделі економічного розвитку певним чином трансформуються шляхом адаптації інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку інших моделей, одночасно використовуючи власні складові фінансового механізму економічного зростання. Необхідність фінансування пріоритетних заходів реалізації відповідної моделі соціально-економічного розвитку значним чином впливає на механізм формування та структуру фінансово-бюджетної політики держави. Ступінь ефективності реалізації фінансово-бюджетної політики буде визначатись рівнем врахування потреб та інтересів суб'єктів фінансової системи та суспільства у цілому.

Фінансово-бюджетна політика є достатньо складною економічною категорією. Необхідно зазначити, що у вітчизняних нормативно-правових актах не подано окреме визначення терміну «Фінансово-бюджетна політика». Натомість, в економічній науці присутній широкий спектр підходів щодо визначення сутності фінансово-бюджетної політики, визначення її структури та ролі кожної її складової у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. Використання наукових надбань вітчизняних та зарубіжних учених у сфері державної економічної політики та подальше розкриття економічної сутності фінансово-бюджетної політики надасть теоретико-методологічної бази для дослідження вищезгаданої економічної категорії.

1.2. Зарубіжний досвід формування фінансово-бюджетної політики

Вдосконалення економічної політики має здійснюватись з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку держави та позитивного досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. На даному етапі розвитку фінансових відносин доцільним є визначення напрямів економічного регулювання, пріоритетів фінансово-бюджетної політики виходячи з основоположних засад соціально-економічного розвитку країни на середньо- та довгострокову перспективу. Імплементация зарубіжного досвіду удосконалення фінансово-бюджетної політики повинна здійснюватися з урахуванням відповідних можливостей та потенційної результативності його запровадження. Підхід розвинутих країн до формування фінансово-бюджетної політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни, визначення оптимального рівня монетизації економіки з метою стимулювання соціально-економічного розвитку завдяки їх багаторічному прогнозуванню макроекономічних показників виходячи із циклічності економічного розвитку. Крім того, доцільним є врахування відповідного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки.

Доцільно також зауважити, що темпи економічного зростання у 2012 році знизились у порівнянні з минулим роком, а в 2011 році знизилися у порівнянні з 2010 роком внаслідок зміни бази порівняння та проведення більш жорсткої макроекономічної політики. Тому важливим для досягнення більш стабільного економічного відновлення є посилення бюджетного стимулювання соціально-економічного розвитку з одночасною оптимізацією видаткової частини бюджету; підтримка достатнього рівня ліквідності та проведення ліберальної грошово-кредитної політики; відновлення довіри до державних фінансових інституцій.

Перерозподіл валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджетної системи відіграє вагомую роль у соціально-економічному розвитку суспільства. На ефективність державного фінансового регулювання певним чином впливає рівень показника частки бюджетних доходів у ВВП. Переважну частину доходної частини бюджету становлять податкові надходження. Важливим завданням державних фінансових інституцій є розробка та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню. Слід відмітити, що показники частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті навіть у розвинутих країнах Європейського Союзу доволі відрізняються один від одного. Тому, визначити «оптимальність» податкового навантаження на економіку є доволі складно, адже вищезазначений показник залежить від умов розвитку національної економіки, обраної моделі соціально-економічного розвитку та рівня розвитку інституційного середовища суспільства.

Так до країн, з найбільш помірним рівнем оподаткування (до 20 відсотків ВВП) належать Латвія, Литва, Словаччина, Чехія. Найменший середньозважений показник питомої ваги податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті за період 2007-2011 років спостерігається у Словаччині та відповідно становить 16,36 відсотка. До групи країн з найбільшим рівнем оподаткування (понад 30,0 відсотків ВВП) належать Данія, Фінляндія, Швеція. Найбільший середньозважений показник частки податкових надходжень у ВВП в країнах ЄС за період 2007-2011 років спостерігався в Данії та відповідно становив 46,98 відсотка. Якщо розглядати структуру податкових надходжень у розрізі прямих та непрямих, варто зауважити, що за період 2007-2011 років, найбільшу питому вагу непрямих податків у загальній структурі (понад 60%) мають Болгарія – 72,5 відсотка та 15,9 відсотка ВВП відповідно, Естонія – 65,0 та 13,6 відсотка, Литва – 63,2 та 11,6 відсотка, Угорщина – 63,7 та 16,3 відсотка, Польща – 63,9 та 13,7 відсотка, Словенія – 62,5 та 14,3 відсотка, Словаччина – 64,3 та 10,5 відсотка. Водночас найбільша частка прямих податків у загальній структурі (понад 55

відсотків) за період 2007-2011 років спостерігається у Данії – 63,6 відсотка та 29,9 відсотка ВВП, Бельгії – 56,8 та 16,6 відсотка, Великобританії – 57,2 та 16,6 відсотка, Фінляндії 55,8 та 16,9 відсотка відповідно.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість фінансово-бюджетної політики значною мірою формує вектор розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними цілями фінансово-бюджетної політики Франції в умовах світової фінансово-економічної рецесії стали: стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, відновлення кредитування малого та середнього підприємництва, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування, підтримка банківської системи країни. Водночас, варто зауважити, що в умовах циклічного зниження обсягу бюджетних доходів реалізація зазначених заходів спричинила збільшення питомої ваги дефіциту бюджету у ВВП з 3,3 відсотків у 2008 році до 7,5 відсотка у 2009 та 7,1 відсотка у 2010 роках. Тому, важливим пріоритетом фінансово-бюджетної політики Франції на середньострокову перспективу є оптимізація рівня бюджетного дефіциту, зниження ризиків боргової кризи та подальше стимулювання економічного зростання дієвими інструментами фінансово-економічного регулювання.

Доцільним і необхідним для підвищення ефективності бюджетно-податкової політики як важливої складової фінансово-бюджетної політики є аналіз еволюції фіскальних правил Франції, направлених на оптимізацію розміру бюджетного дефіциту. Так ще до початку 1990-х років використовувались бюджетні правила, які насамперед визначили обсяг та рівень дефіциту бюджету на наступний рік незалежно від стану економіки, а отже і обсягу доходної частини бюджету. Дане правило вимагало, по суті, зниження видатків відповідно до падіння рівня доходної частини бюджету у низхідному тренді економіки та збільшення видатків чи зниження податків в

умовах економічного зростання. З 1998 році було вставлено граничні межі видатків бюджету на середньострокову перспективу. У 2003 році було затверджено правило «нульового зростання» видатків, даним правилом передбачено, що питома вага видатків бюджету у валовому внутрішньому продукті має залишатися на незмінному рівні. Варто відзначити, що в центрі вищезгаданих фінансових правил закладено обмеження видатків, а питанню збільшення доходної частини бюджету приділено дещо менше уваги. Тому, уряд Франції визначив серед основних пріоритетних напрямів вдосконалення бюджетно-податкової політики на 2012-2014 роки скорочення обсягу податкових пільг та запровадження мораторію на введення нових, що дозволить посилити фіскальну ефективність податкової системи країни та збільшити обсяг доходів бюджету.

Необхідним є поліпшення якості та підвищення дієвості фінансового управління. Враховуючи достатньо низькі темпи подальшого економічного зростання та повільне посткризове відновлення важливим є посилення ролі бюджетної політики у стимулюванні соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є посилення взаємозв'язку бюджетного регулювання із циклічністю економічного зростання. Вбачається важливим створення більш жорстких умов для здійснення муніципальних запозичень з метою утримання показника фінансової стійкості на достатньому рівні економічної безпеки. Слід наголосити, що вагомий акцент влади Угорщини зосереджений на реформуванні ринку праці, стимулюванні зайнятості та детінізації економіки, що дозволить відповідним чином поліпшити соціально-економічне становище суспільства.

У сфері монетарної політики, в умовах сучасних трансформаційних перетворень Угорщині доцільно проводити м'яку модель грошово-кредитної політики, натомість посилювати вплив фіскальної політики. Водночас, слід відзначити, що протягом останніх років економічні ризики обмежують можливості проводити дієву антициклічну фінансову політику. Реструктуризація державного боргу та підвищення конкурентоспроможності

угорського експорту може бути досягнута шляхом послаблення обмінного курсу грошової одиниці.

Досвід країн з трансформаційною економікою показує, що спрямованість фінансово-бюджетної політики визначає характер соціально-економічних відносин. Так, бюджетна політика як складова фінансово-бюджетної політики Російської Федерації спрямована на проведення всебічної модернізації економіки, створення умов для підвищення її ефективності й конкурентоспроможності, довгострокового сталого розвитку та поліпшення інвестиційного клімату. В середньостроковій перспективі вона покликана сприяти відновленню макроекономічної збалансованості на основі зменшення залежності бюджетних зобов'язань від нафтогазових ресурсів та поступового зниження дефіциту федерального бюджету, забезпечити умови для активізації модернізації економіки, у тому числі за рахунок структурних перетворень у сфері освіти та охорони здоров'я, відновлення економіки, вирішення найважливіших соціальних завдань та формування інноваційної економіки.

Основними завданнями бюджетної політики є забезпечення макроекономічної стабільності, яка передбачає збалансований бюджет, послідовне зниження бюджетного дефіциту та передбачувані параметри інфляції; координація довгострокового стратегічного й бюджетного планування; забезпечення спрямованості бюджетної системи на досягнення конкретних результатів; розробка та впровадження інструментів підтримки інновацій та підвищення якості людського капіталу.

РОЗДІЛ 2.

СТАТОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Бюджетно-податкова політика у системі державного регулювання

Найважливішою передумовою розвитку країни з ринковою економікою є формування та реалізація ефективної бюджетно-податкової політики, спрямованої на розвиток інституцій бюджетної системи, забезпечення соціально-економічного зростання та формування інвестиційної привабливості країни. Підґрунтям забезпечення ефективної бюджетно-податкової політики є наукові розробки багатьох вчених, проте, питання впливу фінансово-економічних чинників на соціально-економічний розвиток країни та регіонів потребують більш глибокого аналізу та деталізації, а також дослідження зарубіжного досвіду.

Досвід розвинених країн свідчить про необхідність створення бюджетної та податкової систем, які не тільки забезпечують фінансовими ресурсами всі органи влади, але і спрямовані на створення стимулів економічного розвитку територій і, як результат, збільшення власного податкового потенціалу. При цьому важливим є поєднання як ефективних принципів управління і перерозподілу доходів, так і встановлення елементів оподаткування, які сприяють розвитку економіки.

На даний час в розвинутих країнах реалізуються програми, які визначають стратегічні принципи, напрями розвитку бюджетної та податкової систем і спрямовані на підвищення ефективності їх функціонування шляхом удосконалення нормативно-правового забезпечення і створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами. Відмічається посилення процесів децентралізації в реалізації основних напрямів бюджетної політики, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

Разом з тим процес удосконалення бюджетної системи в частині створення оптимального податкового навантаження та ефективної системи перерозподілу фінансових потоків відбувається паралельно із змінами податкового законодавства. Водночас удосконалення системи адміністрування та контролю є важливим аспектом максимізації надходжень до державного та місцевих бюджетів [5].

Безперечно, формування та реалізація бюджетної політики України має відповідати як тактичним цілям, так і довготривалим перспективам збалансованого розвитку суспільства. Переорієнтація цілей та ускладнення завдань бюджетної політики зумовлені як внутрішніми проблемами, так і нестабільністю світового фінансового господарства, посиленням його впливу на соціально-економічні процеси в Україні, що актуалізує необхідність формування адекватного механізму бюджетної політики з метою стимулювання виходу з фінансово-економічної кризи та відновлення довгострокової позитивної динаміки економічного зростання.

На сучасному етапі бюджетна політика як складова фінансово-бюджетної політики повинна бути спрямована на проведення всебічної модернізації економіки, створення умов для підвищення її ефективності і конкурентоспроможності, досягнення відповідних результатів в економіці й соціальній сфері. Серед основних законодавчих новацій слід виокремити запровадження середньострокового бюджетного планування та розвиток програмно-цільового методу бюджетування.

До інструментів, через які здійснюється бюджетна політика, належать: щорічні послання Президента України до Верховної Ради України, Програми економічного і соціального розвитку України, постанови про основні напрями бюджетної політики, закони про державний бюджет та звіти про його виконання на відповідний рік, бюджетні програми тощо.

Бюджетна політика держави охоплює таке коло завдань: визначення пріоритетів у бюджетній сфері на певний період; вибір або розроблення наукових підходів до діяльності держави щодо управління бюджетним

процесом і бюджетною системою; розроблення конкретних заходів щодо покращання управління бюджетним процесом і бюджетною системою; встановлення оптимального співвідношення податкових і неподаткових доходів бюджетів; забезпечення складання і ухвалення реалістичних бюджетів; визначення структури і обсягів державних видатків відповідно до визначених пріоритетів бюджетної політики; регулювання дефіциту (профіциту) бюджету, фінансування бюджетного дефіциту; управління міжбюджетними відносинами.

Виходячи з наведеного до основних засад визначення пріоритетів бюджетної політики доцільно віднести: інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу шляхом запровадження системи моніторингу стану соціально-економічного розвитку країни і реалізації бюджетної політики, визначення сукупності показників (індикаторів) стану бюджетної сфери, за якими здійснюватиметься аналіз стану бюджетної сфери і рівня реалізації бюджетної політики, аналіз соціально-економічного розвитку країни і стану бюджетної сфери, включаючи реалізацію бюджетної політики за попередній період, виявлення загроз стану бюджетної сфери і здійсненню бюджетної політики, стратегічне планування бюджетної політики з урахуванням результатів аналізу соціально-економічного розвитку країни, стану бюджетної сфери. У процесі стратегічного планування визначаються пріоритети бюджетної політики, прогнозуються дії чинників та заходів, які забезпечуватимуть реалізацію бюджетної політики і перспектив здійснення самої бюджетної політики через розроблення та реалізацію бюджетних цільових програм по кожному пріоритету.

Пріоритетами на довгостроковий період мають бути: підтримка підприємництва; забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів; державна підтримка переведення економіки на інноваційний шлях розвитку шляхом забезпечення якісно нового рівня середньої, професійно-технічної і вищої освіти, розвитку науки, створення інфраструктури інноваційної

діяльності та прогресивних змін структури суспільного виробництва; суттєве покращання охорони здоров'я.

Для підвищення темпів економічного зростання в Україні необхідно насамперед збільшувати внутрішній попит, підвищуючи частку оплати праці у валовому внутрішньому продукті, поліпшувати її структуру, рівномірність розподілу.

Встановлено, що склад видатків бюджетів та їхня частка у валовому внутрішньому продукті є індикатором пріоритетності тієї чи іншої функції держави. У структурі видатків бюджетів, зокрема державного бюджету, найбільшу частку становлять видатки на розвиток людського капіталу. Розуміння людського капіталу свідчить, що в сучасних умовах він є основною цінністю суспільства і одним із ключових чинників економічного зростання, що забезпечує збільшення доходів держави, підприємства, індивіда; людський капітал є особистою власністю кожного індивіда і потребує як від нього, так і від суспільства в цілому значних витрат. Інвестиції в людський капітал – це будь-які витрати, які сприяють піднесенню продуктивності праці індивіда і будуть компенсовані майбутнім зростанням його доходів. Виділено такі складові цих інвестицій: витрати на освіту, підготовку кадрів, охорону здоров'я, фізичну і духовну культуру, народження і виховання дітей, витрати на мобільність, на пошук економічно значущої інформації.

Видатки на соціальний захист теж треба відносити до видатків у людський капітал, оскільки вони потрібні для формування і розвитку малозабезпечених індивідів, підтримання їхнього здоров'я, поліпшення житлових умов, формування мотивацій й т. ін. Стійка система соціального захисту має поєднуватися із макроекономічною стабілізацією і неінфляційним економічним зростанням, будуватися на жорсткій дисципліні відрахувань, соціальному партнерстві основних груп населення, держави і підприємницьких структур, поєднанні державних і приватних форм соціального захисту, інтеграції завдань соціальної політики в

макроекономічну стратегію. Лише поєднання таких принципів із політичною волею дасть країні шанс для успішного розвитку. Найприйнятнішою моделлю побудови системи соціального захисту в Україні є модель, яка забезпечуватиме соціальний захист малозабезпечених громадян на адресних засадах. Головна увага має бути зосереджена на особах працездатного віку, збільшенні розміру їхніх доходів. У реалізації політики доходів першорядного значення набувають державне стимулювання прискореного зростання заробітної плати, а також заходи, спрямовані на скорочення диференціації доходів.

У сучасному світі особливої уваги набувають інвестиції в науку та освіту. Вони гарантують якнайшвидшу віддачу, закладаючи надійний фундамент для сьогоденного і майбутнього прогресу.

Головним чинником стійкого економічного розвитку будь-якої країни є науково-технологічні інновації, застосування яких істотно змінює обсяги та якість виробництва і споживання. Успішна реалізація завдань структурно-інноваційної стратегії економічного зростання визначальною мірою залежатиме від утвердження ефективної системи мобілізації інвестиційних ресурсів і управління ними. Встановлено, що трансформаційні перетворення, зумовлені кризовими процесами, призводили до порушення оптимального співвідношення між заощадженнями та інвестиціями в економіку.

З огляду на це, доведено необхідність використання бюджету розвитку державного бюджету як інструменту державної інвестиційної політики, визначено його завдання, якими є: акумуляція інвестиційних ресурсів держави; державна підтримка пріоритетних напрямів розвитку економіки; забезпечення цільового й ефективного використання фінансових ресурсів держави; узгодження державного і приватного інвестування, посилення контролю за ефективністю витрачання державних інвестиційних ресурсів. Обґрунтовано принципи його функціонування, а саме: гарантованість джерел створення; економічну паритетність; економічну пріоритетність; економічну ефективність; пайовий характер фінансування; диверсифікацію ризику з

приватним капіталом; конкурсність інвестиційних проектів; повернення кредитів.

Реалізація завдань макроекономічної стабілізації, економічного зростання, підвищення рівня життя населення потребує переосмислення ролі держави у цих процесах. Без сильної та ефективної держави стійкий розвиток як економічний, так і соціальний неможливий.

Складовими бюджетного процесу в Україні, що потребують подальшого удосконалення, є: система обміну інформацією між учасниками бюджетного процесу упродовж складання проекту державного бюджету; реалізація права законодавчої ініціативи на стадії розгляду та затвердження проекту Державного бюджету України Верховною Радою України; розмежування бюджетних повноважень органів влади, фінансових органів та розпорядників коштів протягом бюджетного процесу, контроль за реалізацією їх бюджетних повноважень.

В Україні має бути сформована своя вітчизняна стратегія бюджетної політики реформування у таких важливих сферах, як освіта і охорона здоров'я, що ґрунтуватиметься на потенціалі переваг і недоліків наявної бюджетної системи з урахуванням демографічних та інших соціально-економічних передумов розвитку. Перспективне бюджетне планування та прогнозування є основою для формування бюджету держави на засадах соціально-економічних пріоритетів. У процесі бюджетного планування має бути забезпечено необхідні фінансові пропорції згідно з прийнятою програмою економічного і соціального розвитку країни, визначено обсяги видатків та резерви їх скорочення, створено належну фінансову базу соціального захисту населення з відповідним розподілом видатків між окремими ланками бюджетної системи.

Необхідно зазначити, що місцеві бюджети є вагомим інструментом соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, основними фінансовими планами їх розвитку, джерелом фінансування місцевої інфраструктури та забезпечують повне і якісне фінансування

суспільних послуг. В умовах економічних перетворень важливим є посилення ролі та значення органів місцевого самоврядування в системі управління державними фінансами.

Збільшення переліку функцій органів місцевого самоврядування протягом останніх років супроводжувалось недостатнім зростанням відповідних фінансових ресурсів. У сучасних умовах існує потреба посилення дієвості системи фінансового забезпечення територіальних громад, що дозволить збалансувати функції місцевого самоврядування з фінансовими можливостями.

Разом з тим неналежний рівень зацікавленості органів місцевого самоврядування у нарощенні власної дохідної бази не спонукає їх до створення умов для підвищення конкурентоспроможності адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення їх сталого розвитку, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

Відповідно до пріоритетних напрямів бюджетної політики передбачається здійснення підтримки регіонального економічного зростання шляхом розбудови взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, зокрема: підвищення рівня конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів, узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального розвитку, зміцнення міжрегіональних зв'язків; підвищення рівня та ефективності використання бюджетних коштів в результаті удосконалення програмно-цільового методу у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів; розроблення методологічних засад планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу; подальшого проведення реформ у системі охорони здоров'я, насамперед у пілотних регіонах, з метою підвищення доступності медичної допомоги населенню; збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті з урахуванням підвищення основних соціальних стандартів, збільшення інвестиційного ресурсу, перерозподілу функціональних

повноважень між центром та регіонами і проведення структурних реформ; концентрації державної підтримки розвитку регіонів у державному фонді регіонального розвитку, що формується в обсязі не менше одного відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту державного бюджету; здійснення поетапної передачі місцевим бюджетам окремих видатків державного бюджету (у тому числі видатків на централізовані заходи та субвенцій), заходи з реалізації яких мають забезпечувати органи місцевого самоврядування, з одночасним виділенням державою коштів для забезпечення таких видатків.

2.2. Грошово-кредитна політика у системі державного регулювання

Грошово-кредитна політика відображає складну систему макроекономічних взаємозв'язків та соціально-економічних інститутів і безпосередньо спрямована на забезпечення сталого функціонування фінансової та банківської системи країни. Разом з тим грошово-кредитна політика розглядається як найважливіший напрям економічної політики держави та являє собою сукупність розроблених центральним банком спільно з урядом заходів у сфері організації грошових і кредитних відносин. За допомогою цих заходів забезпечується її вплив на відтворювальний процес з метою регулювання економічного зростання, підвищення ефективності виробництва, забезпечення зайнятості населення, стабільності зовнішньоекономічних зв'язків та вирішення стратегічних завдань, що стоять перед економікою країни.

В умовах економічної кризи, що спостерігається в Україні, грошово-кредитна політика відіграє вкрай важливу роль, оскільки від її ефективності значною мірою залежить подальший економічний розвиток країни. У свою чергу, банківська система є основою грошово-кредитної системи, тому погіршення її стану одразу позначається на стабільності фінансового

обслуговування економіки. Отже, за нинішніх складних умов в країні дослідження на зазначену тему набуває особливої актуальності.

Ефективність реалізації грошово-кредитної політики значною мірою залежить від координації діяльності органів державної влади. Послідовне проведення грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення довгострокової стійкості грошової системи, сприятиме підтриманню фінансової та загальної макроекономічної стабільності

Грошово-кредитна політика може здійснюватись за допомогою адміністративних, ринкових та змішаних методів економічного регулювання. Важливими особливостями адміністративних методів є пряме втручання держави в економічні процеси шляхом встановлення співвідношення національної та іноземної валют, регулювання цін на певні групи товарів. До ринкових методів слід віднести регулювання грошово-кредитного ринку з використанням ринкових механізмів центрального банку. В сучасних умовах у зв'язку із недостатнім рівнем розвитку фінансових ринків та дієвості ринкових механізмів функціонують змішані методи регулювання економіки, які передбачають одночасне поєднання згаданих методів регулювання [7].

Грошово-кредитні (монетарні) важелі є одними з основних інструментів економічної політики держави. Сутність державного регулювання економіки за допомогою грошово-кредитних інструментів полягає у впливі на грошову пропозицію та ціну кредиту.

Закон України «Про Національний банк України» [199] визначає, що грошово-кредитна політика є комплексом заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямована на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу. Для глибшого розуміння сутності грошово-кредитної політики звернемося до визначень науковців, які займаються дослідженням цієї теми.

Так, І. В. Сало вважає, що під монетарною політикою Національного банку слід розуміти його дії з метою впливу на загальну грошово-кредитну

ситуацію в економіці держави. Він також зауважує, що інструменти, які застосовує Національний банк України для досягнення стабільних цін і курсів обміну валют, залежать передусім від розвитку банківської системи і політичної стабільності [212].

У свою чергу, І. В. Ветрова розглядає грошово-кредитну політику як систему заходів із регулювання грошової пропозиції за її кількістю, структурою, рівнем процентних ставок, ціною і обсягом кредитів, спрямованих на економічне зростання країни, стримування інфляції, забезпечення стабільності грошової одиниці України, зайнятості населення, регулювання платіжного балансу з метою задоволення суспільного попиту на гроші [65].

За визначенням, яке надає О. М. Колодізев, грошово-кредитна політика являє собою сукупність методів та інструментів у сфері грошового обігу і кредитних відносин, що використовує держава для регулювання грошово-кредитних відносин [123].

Суб'єктом грошово-кредитної політики виступає держава, яка регулює цю сферу через свої представницькі органи – центральний банк і відповідні урядові структури – Міністерство фінансів чи Казначейство, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, інституції зі страхування депозитів та інші установи. Визначальна роль у здійсненні грошово-кредитного регулювання належить центральному банку [34].

Вибір об'єктів грошово-кредитного регулювання залежить від економічного становище країни та означає, що центральний банк може залежно від ситуації здійснювати орієнтацію на один із перерахованих вище об'єктів чи навіть декілька одночасно. Об'єктами, на які найчастіше спрямовуються регулятивні заходи, є такі змінні грошового ринку: пропозиція (маса) грошей; ставка процента; валютний курс; швидкість обігу грошей тощо [34].

За теоретичними концепціями, що є основою проведення грошово-кредитної політики, основним об'єктом грошово-кредитного регулювання є

сукупна грошова маса, від розміру якої залежить динаміка основних показників розвитку економіки. На сьогоднішній день практично в усьому світі формування пропозиції грошей стало знаряддям проведення центральними банками грошово-кредитної політики, основними інструментами реалізації якої постають норма резервування, облікова ставка й операції на відкритому ринку.

Сучасний монетарний підхід базується на тому, що зміни пропозиції грошей мають винятково важливе значення для стимулювання ділової активності завдяки застосуванню певної схеми грошових передавальних (трансмісійних) механізмів від процесу реалізації основних засад грошово-кредитної політики до конкретних напрямів стимулювання інвестицій, накопичення і розширеного відтворення.

Зміцнення національної грошової одиниці сприяє зростанню ефективності імпорту, розвитку інвестиційних процесів, насамперед за рахунок іноземних інвестицій. Унаслідок здешевлення долара підвищується привабливість інвестиційних проектів, це посилює зацікавленість і сподівання іноземних інвесторів на отримання більших прибутків. Разом з тим зростання потоку іноземних інвестицій не відбувається у пропорціях, що відповідають знеціненню долара, тому лише цього фактора недостатньо для підвищення інвестиційної привабливості України.

Держава створює умови для реалізації цих заходів, формуючи законодавчу базу, визначаючи загальну організацію функціонування кредитних структур і законодавчі основи здійснення грошової емісії та цінних паперів. Розроблена на цій основі грошово-кредитна політика з боку її практичної реалізації забезпечується центральним банком країни, який, виконуючи розроблену і затверджену політику у сфері розвитку кредитно-грошових відносин, у той же час є досить незалежним і самостійним у своїх діях.

Здійснення державою продуманої грошово-кредитної політики передбачає розмежування її стратегічних, проміжних і тактичних цілей.

Стратегічні цілі є основними в загальноекономічній політиці держави та спрямовані на забезпечення можливостей ефективного функціонування суспільного виробництва, досягнення економічного зростання, покращання добробуту населення, стримування інфляції.

Проміжні цілі виявляються у змінах економічних процесів для досягнення стратегічних цілей (пожвавлення ринкової кон'юнктури).

Тактичні цілі монетарної політики – це оперативні завдання банківської системи відносно регулювання основних економічних показників (зміна грошової маси, зміна процентної ставки).

Характерною особливістю проміжних цілей є те, що вони встановлюються на тривалі часові інтервали, протягом яких можуть бути реалізовані. Так, пожвавлення кон'юнктури ринку у зв'язку зі зростанням маси грошей чи зниженням процентних ставок у короткостроковому періоді може спричинити зростання попиту і цін. Лише за умови, що ці заходи активізують інвестиції, зростання виробництва, буде забезпечене збільшенням пропозиції, яке зупинить зростання цін і стабілізує їх. Проте для цього потрібен тривалий проміжок часу.

Характерними ознаками тактичних цілей є короткостроковість, реалізація їх оперативними заходами виключно центрального банку, багатоаспектність, єдність і певна суперечливість. Ці особливості істотно ускладнюють вибір і механізми реалізації тактичних цілей. Так, якщо зміна маси грошей впливає на зміну сукупного попиту і стосується всієї макроекономіки, то зміни процентної ставки та валютного курсу можуть впливати не тільки на сукупний попит, а й на інтереси певних груп економічних суб'єктів і зумовлювати структурні зміни в економіці. Тому успіх розв'язання багатьох регулятивних завдань залежить від правильного поєднання зазначених тактичних цілей: змінами процентної ставки чи валютного курсу можна локалізувати інфляційний ефект від зростання маси грошей в обігу [123].

Визначаючи тактичні й оперативні цілі грошово-кредитної політики потрібно враховувати необхідність її диференціації залежно від конкретної макроекономічної ситуації.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про Національний банк України» основними економічними засобами та методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через [199]:

визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;

процентну політику;

рефінансування комерційних банків;

управління золотовалютними резервами;

операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;

регулювання імпорту та експорту капіталу;

емісію власних боргових зобов'язань і операції з ними.

Визначення норм обов'язкових резервів полягає в тому, що Національний банк України встановлює комерційним банкам та іншим кредитним установам нормативи обов'язкового резервування залучених коштів. Розмір обов'язкових резервів встановлюється в процентному відношенні до загальної суми залучених банком коштів. Цей інструмент відрізняється значною швидкістю дії та рівномірністю впливу на суб'єктів грошового ринку, а також потужністю, яка досягається ефектом мультиплікації і двобічним впливом на грошову масу. Але слід зазначити, що недоліками застосування такого інструменту є неможливість точного прогнозування змін у грошовій масі, зниження конкурентоспроможності та прибутковості банків у зв'язку зі зростанням резервів. Якщо Національний банк України проводить рестрикційну політику, то він підвищує норму обов'язкових резервів. Такою самою мірою збільшується сума обов'язкових

резервів і зменшується ресурсний потенціал кожного комерційного банку [261].

Процентна політика як інструмент грошово-кредитного регулювання економіки полягає в тому, що Національний банк України визначає рівень процентних ставок за ломбардними й обліковими кредитами, які він надає комерційним банкам у порядку рефінансування їхніх активних операцій [261].

Рефінансування комерційних банків тісно пов'язане з процентною політикою, але має й певні власні риси. Цей інструмент базується на функції Національного банку України як «кредитора в останній інстанції». Комерційні банки звертаються до нього за кредитом найчастіше у разі появи тимчасового дефіциту первинних резервів (коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України). Такі позики банки потребують, як правило, на короткий строк і одержують у порядку переобліку комерційних векселів чи під заставу цінних паперів, у тому числі й комерційних векселів. Ці кредити мають назву відповідно обліковий і ломбардний.

Операції з цінними паперами на відкритому ринку полягають у змінах обсягів купівлі та продажу Національного банку України казначейських зобов'язань (депозитних сертифікатів) та інших цінних паперів.

Валютне регулювання – це потужний інструмент грошово-кредитного впливу держави на економічні процеси монетарного рівня, який застосовується з метою підтримки курсу національної валюти через купівлю та продаж іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку, що в свою чергу спричиняє вплив на резерви банківської системи і відповідно, через ефект мультиплікації на грошову пропозицію. В Україні валютне регулювання здійснюється Національним банком, яке спрямоване на захист та забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці, організацію системи валютного курсоутворення, впорядкування операцій з використанням валютного капіталу, встановлення режиму та обмежень вивезення і ввезення за кордон валютних цінностей,

регламентацію діяльності суб'єктів валютного ринку та поточних операцій платіжного балансу, забезпечення стабільних джерел надходжень іноземної валюти на національний валютний ринок.

Регулювання імпорту та експорту капіталу є інструментом впливу на грошову масу в обігу, який використовується Національним банком України через: реєстрацію імпорту та експорту капіталу; встановлення максимальних та мінімальних розмірів процентних ставок за іноземними депозитами в українських банках; встановлення для осіб, які мають борги перед нерезидентами, обов'язкового безпроцентного вкладення певної частини від суми цих боргових зобов'язань в уповноважених банках України [261].

Вплив інструментів монетарної політики на макроекономічні показники відбувається через різноманітні канали трансмісійного механізму, функціонування якого в різних країнах залежить від рівня розвитку економіки.

У структурі вітчизняного монетарного трансмісійного механізму існує чотири канали: процентний – характеризує вплив центрального банку на економіку через зміни у процентній політиці; кредитний (вузький канал банківського кредитування) – відображає вплив грошово-кредитної політики на сукупний попит і пропозицію через зміну обсягів банківського кредитування; валютного курсу (у складі каналу вартості активів) – відображає вплив грошово-кредитної політики на сукупний попит і пропозицію через зміну курсу національної валюти; очікувань економічних суб'єктів – характеризує вплив змін у грошово-кредитній політиці на очікування економічних агентів щодо майбутніх цін та макроекономічної ситуації, а відповідно й на їхні рішення щодо споживання, інвестицій та виробництва [162, с. 127–128].

Основну роль у структурі монетарного передавального механізму вітчизняної економіки відіграє канал обмінного курсу, що знаходить відображення в її значній залежності від поведінки іноземної валюти. Відповідно, важливим елементом модернізації трансмісійного механізму

економіки України на сучасному етапі її розвитку є вдосконалення режиму валютного курсу. Зокрема, забезпечення більшої гнучкості обмінного курсу шляхом визначення його на основі збалансування попиту та пропозиції на валютному ринку матиме цілу низку позитивних наслідків. Це зумовить зниження рівня доларизації економіки, що надасть більше важелів Національному банку для реалізації грошово-кредитної політики. Відповідно, знизиться гіпертрофована роль каналу обмінного курсу у передавальному механізмі і зросте частка перерозподілу імпульсів через процентний канал [144, с. 34–35].

Таким чином, в сучасних умовах важливим є формування грошово-кредитної політики на основі прогнозу розвитку економіки. Разом з тим фінансова стабільність розглядається як необхідна умова реалізації грошово-кредитної політики. Фінансова система повинна забезпечувати збереження заощаджень та їх трансформацію в інвестиції, оптимальний розподіл ризиків, а також стабільне функціонування платіжної системи. У середньостроковій перспективі важливим завданням є подальше зниження темпів зростання споживчих цін. При цьому цільова траєкторія інфляції має визначатися з урахуванням перспектив економічного зростання, а також завдань, спрямованих на забезпечення сталого функціонування банківського сектору і фінансових ринків. Механізм визначення облікової ставки має враховувати особливості трансмісійного механізму грошово-кредитної політики.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Основні завдання фінансово-бюджетної політики на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни

В умовах економічних перетворень постає необхідність подальшого вдосконалення фінансово-бюджетної політики, яка б забезпечувала сприятливі умови для відновлення динаміки стійкого економічного зростання, посилення ступеню соціальної захищеності населення, розвитку внутрішнього ринку товарів та послуг, оптимізації механізму формування та розподілу національного доходу та валового внутрішнього продукту між галузями економіки та населенням. Враховуючи сучасні макроекономічні тенденції доцільним є посилення ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів. В процесі оздоровлення системи державних фінансів, реалізації виваженої бюджетно-податкової, грошово-кредитної, соціальної і інвестиційної політики, органи фінансового регулювання мають більш поглиблено враховувати інституційний підхід щодо формування інфраструктури фінансової системи, з огляду на структурні особливості економіки та пріоритети суспільного розвитку.

Для підвищення результативності структурних перетворень економіки та забезпечення макроекономічної стабільності важливим є постійне посилення дієвості системи управління державними фінансами. З метою реалізації зазначеного уповноваженими державними органами влади було розроблено та схвалено Стратегію розвитку системи управління державними фінансами на період до 2017 року. Серед основних завдань визначено вдосконалення податкової політики країни; запровадження середньострокового бюджетного планування; стратегічного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів; підвищення ефективності

управління ліквідністю державних фінансів та державним боргом; подальший розвиток системи внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю; реформування сфери державних закупівель; протидія корупції у сфері державних фінансів; розширення доступу громадськості до інформації з питань бюджету тощо.

Бюджетна політика в сфері доходів, в тому числі податкового регулювання спрямована на підвищення ефективності та забезпечення стабільної бази надходжень до бюджету, що сприятиме посиленню збалансованості бюджету в середньо- та довгостроковій перспективі. Важливими цілями реалізації податкової політики є підтримка інвестиційних процесів, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, посилення рівня ділової активності суб'єктів господарювання та розвиток людського капіталу. Доцільним є подальший розвиток податкової системи, підвищення рівня її конкурентоспроможності шляхом спрощення певних процедур податкового адміністрування, зменшення кількості затрат часу на сплату податків та здачу податкової звітності, зменшення кількості податкових платежів, підвищення рівня її прозорості та інституційного середовища. Зокрема, згідно даних «Doing Business – 2013» кількість годин, які затрачує платник податків на сплату податків до бюджету та подачу відповідних податкових декларацій з податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску становить 491 годину, в той же час як значення даного показника для Білорусі складає 338 годин, Польщі – 286 годин, Грузії – 280 годин, країн Європи та Азії становить 260 годин, Казахстану – 188 годин, Російської Федерації – 177 годин, країн ОЕСР – 176 години.

Загальна 165 позиція України за агрегованим значенням індикатора «Оподаткування» згаданого рейтингу, який складався на основі даних функціонування податкової системи країни 2011 року, в певній мірі, обумовлений доволі високим показником податкового навантаження на фонд заробітної плати (179 місце серед 183 країн), який склав 43,1 відсотка і є

близьким до аналогічних значень даного показника Італії – 43,4 відсотка, Росії – 41,2 відсотка. Разом з тим, слід зазначити, що для багатьох країн показник податкового навантаження на фонд заробітної плати є дещо заниженим, оскільки не враховує виплати з фонду оплати праці, що здійснюються за рахунок працівників. А в Україні, механізм справляння єдиного соціального внеску побудований таким чином, що роботодавець бере на себе основну частину сплати даного податку на відміну від багатьох розвинених країн та країн із трансформаційною економікою. Складна демографічна ситуація, інституційні особливості системи соціального страхування, дефіцит бюджету пенсійного фонду ускладнюють можливості держави щодо суттєвого зниження податкового навантаження на фонд заробітної плати, однак слід зауважити, що зусилля державних фінансових інститутів спрямовані на пошук компромісного рішення щодо поетапного зниження ставок єдиного соціального внеску з метою детінізації економіки та активізації ділової активності суб'єктів господарювання. Крім того, можливим є зміна пропорції розподілу часток єдиного соціального внеску між роботодавцем та працівником на користь збільшення частки працівника та відповідного зменшення частки роботодавця.

Необхідним є активізація інвестиційної активності суб'єктів господарювання з підвищенням рівня ефективності капітальних інвестицій, в тому числі за рахунок використання механізмів державної підтримки та стимулюючих заходів бюджетно-податкової, грошово-кредитної політики, що надасть можливість збільшити темпи зростання економіки та посилить результативність її структурних змін. Стимулюючий характер податкової політики країни на сучасному етапі економічних перетворень обумовлений необхідністю підтримки позитивної динаміки виробництва та економічного зростання. Для підприємств, що реалізують інвестиційні проекти, та відповідають критеріям, що визначені Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р. №5205 – VI, у галузях

економіки, спрямованих на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній продукції, високоякісних послугах та які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, стимулювання зайнятості з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2017 року включно ставка податку на прибуток встановлена на нульовому рівні, з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2022 року включно – 8 відсотків, з 1 січня 2023 року – 16 відсотків. Крім того, до 1 січня 2020 року, звільняються від оподаткування прибуток виробників біопалива; прибуток від виробництва електричної та теплової енергії з використанням біологічних видів палива; прибуток виробників техніки, обладнання устаткування для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів, які споживають біологічні види палива, одержаних від продажу даної техніки. Звільняються від оподаткування 80 відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території країни устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії; матеріали, сировина, устаткування та комплектуючі, що будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел; енергоефективне обладнання та матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів; засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів; устаткування для виробництва альтернативних видів палива.

Одним із вагомих напрямів податкової політики на сучасному етапі соціально-економічного розвитку стало вдосконалення інституційних засад регулювання механізму спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного податку. Зокрема, було поділено на три групи платників єдиного податку, фізичних осіб відповідно до обсягу доходу протягом календарного року та кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Крім того, було збільшено обсяг доходу, для другої та третьої групи платників податку фізичних осіб та четвертої групи юридичних осіб, який дає право застосовувати спрощену систему

оподаткування та обмежено сферу діяльності суб'єктів господарювання, які мають право бути платниками єдиного податку. Позитивними новаціями стали також удосконалення механізму встановлення ставок єдиного податку із їх прив'язкою до розміру заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового року для першої та другої груп податку, та у відсотках до доходу для третьої та четвертої групи платників. Слід зауважити, що єдиний податок згідно положень статті 10 Податкового кодексу України з 2011 року віднесено до місцевих податків. Реалізація вищенаведених заходів дозволила збільшити надходження єдиного податку в 2012 році у порівнянні з 2011 роком в 2,42 рази або на 0,19 відсоткових пунктів по відношенню до валового внутрішнього продукту, в тому числі надходження єдиного податку від фізичних осіб зросли у 3,26 рази відповідно, що свідчить про дієвість даних змін.

Разом з тим, важливим є вдосконалення окремих положень кодексу, які регламентують встановлення граничного обсягу одержуваного доходу протягом календарного року для права бути платником єдиного податку. Наразі він представлений в абсолютному вираженні, доцільним було б показник обсягу доходу розраховувати формульно – з прив'язкою до певних показників (обсягу мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму) або ж здійснювати щорічну індексацію обсягу доходу на показник інфляції. Важливим є активізація заходів держави в особі уповноважених органів податкового контролю за правильністю обчислення обсягу одержуваного доходу суб'єктом господарювання із обов'язковою умовою встановлення касового апарату для другої, третьої та четвертої групи платників податків, а також за своєчасність та повноту сплати сум єдиного податку.

Одним із заходів, направлених на збільшення обсягу доходних джерел бюджету та зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування стало запровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Проте, враховуючи певні складнощі адміністрування даного податку, в тому числі формування реєстру платників було відкладено вступ в дію положень

щодо зазначеного податку до 2014 року. Крім того, враховуючи положення Основних напрямів бюджетної політики на 2014 рік, одним із пріоритетних завдань податкової політики залишається розширення бази обкладання податком на нерухоме майно. Зокрема, це стосується оптимізації та можливості зменшення обсягу пільги, яка зменшує базу оподаткування об'єктів житлової нерухомості, що перебуває у власності фізичної особи – платника податку.

Передбачається також запровадження податку на багатство та розкіш, який буде прийнятий після повноцінного введення в дію податку на нерухомість. Доцільним є застосування підвищених податкових ставок щодо податку на нерухомість в залежності від кадастрової вартості об'єктів нерухомості. Крім того, з метою збільшення показника податкового навантаження можливим є застосування певних надбавок до єдиного соціального внеску в частині пенсійного збору та акцизного податку при купівлі автомобільного транспорту елітного сегменту. Важливим є використання позитивного досвіду країн із розвинутою та трансформаційною економікою, які запровадили додаткові збори до транспортного податку в залежності від року випуску автомобіля та його вартості. Реалізація зазначеного потребує опрацювання механізмів оцінки вартості транспортних заходів органами митного контролю та внесенню відповідних змін до нормативно-правових актів.

Посилення результативності механізму податкового регулювання економічного розвитку шляхом розробки та запровадження в дію нових правил трансферного ціноутворення нададуть змогу збільшити доходну частину бюджету в середньостроковій перспективі. Набуття чинності зазначених змін з 1 вересня 2013 року в сфері податкового регулювання визначають принципи визначення цін для цілей оподаткування у зовнішньоекономічних операціях з пов'язаними особами. Реалізація положень нормативно-правового акту сприятиме протидії зменшенню податкової бази та її перенесення за межі країни, виведенню фінансових

ресурсів з вітчизняної економіки, забезпеченню справедливого та економічно обґрунтованого розподілу податкової бази між суб'єктами господарювання та зменшити можливості великих платників податків в частині використання схем оптимізації податку на додану вартість та прибуток підприємств. Необхідність та доцільність запровадження зазначених новацій викликана глобалізаційними перетвореннями, наявними можливостями транснаціональних корпорацій та певних груп платників податків структурувати операції з використанням фінансових інструментів та нематеріальних активів. Передбачається, що контрольованими операціями будуть ті операції платника податків, сума яких з кожним контрагентом дорівнює або перевищує 50 мільйонів гривень (без урахування податку на додану вартість) за відповідний календарний рік.

Пріоритетним завданням держави у сфері акцизної політики є подальше посилення контролю за справлянням акцизного податку на такі групи підакцизних товарів як спирт, лікєро-горілчану продукцію, пиво та тютюнові вироби шляхом реалізації заходів щодо недопущення підпільного та контрафактного виробництва на території країни, а також контрабандного ввезення зазначених товарів на територію країни. В частині зміни ставок акцизного податку, визначених в абсолютних значеннях буде надалі застосовуватись механізм підвищення ставок з урахуванням індексу споживчих цін, що надасть змогу забезпечити відповідний рівень податкових надходжень до бюджету для виконання соціальних функцій держави. За останні роки було суттєво збільшено ставки акцизного податку на тютюнові вироби та алкогольну продукцію, запроваджено мінімальне акцизне податкове зобов'язання із сплати акцизного податку на тютюнові вироби, що в свою чергу дозволило підвищити фіскальну результативність акцизного податку на 1,4 відсоткових пункти по відношенню до валового внутрішнього продукту.

У сфері справляння податку на додану вартість важливим є реалізація заходів, спрямованих на недопущення виникнення заборгованості бюджету із

відшкодування даного податку, в тому числі шляхом автоматичного відшкодування. Зазначене, надасть змогу суб'єктам господарської діяльності своєчасно використовувати власні оборотні кошти та підтримувати власну ділову активність на запланованому рівні, що створить умови для подальшого розвитку вітчизняної економіки. Ще одним вагомим заходом є підвищення обґрунтованості критеріїв та вимог щодо надання податкових пільг зі сплати податку, правомірністю отриманих пільг та їх цільовим використанням.

Бюджетна політика в сфері видаткової частини бюджету на сучасному етапі соціально-економічного розвитку спрямована на активізацію ділової активності, стимулювання внутрішнього попиту та безумовного виконання поставлених перед державою соціальних завдань. Важливим є поступове зниження показника питомої ваги видатків зведеного бюджету та бюджетів державних цільових фондів у валовому внутрішньому продукті у середньо- та довгостроковій перспективі. З огляду на пріоритети бюджетної політики в сфері доходів, в частині покращання якісного рівня інвестиційного клімату шляхом зниження податкового навантаження та удосконалення механізму адміністрування податків, доцільності інституційного вдосконалення системи управління державними фінансами, вагомим заходом фінансового регулювання є оптимізація структури видатків в розрізі функціональної та відомчої класифікації.

Слід зауважити, що при визначенні пріоритетних напрямів бюджетної політики в сфері видатків вагомим є обґрунтування кількісних показників результативності даних видатків в розрізі функціональної класифікації. Однак, соціально-економічний ефект від фінансування тих чи інших бюджетних програм є різним з огляду на лаг впливу видатків на економічні та соціальні процеси. Зокрема, соціальний та економічний ефект від збільшення видатків на розвиток людського капіталу кількісно можна оцінити у середньо та довгостроковій перспективі (7-12 років) враховуючи особливості механізму формування «економіки знань», інституційної сфери

економіки, в яку було збільшено обсяги бюджетного фінансування. Крім того, збільшення видатків на освіту, охорону здоров'я, науку може бути як в частині зростання поточних видатків – на оплату праці працівникам бюджетної сфери, оплату енергоносіїв, відряджень, тощо. Або ж на капітальний ремонт приміщень, модернізацію матеріально-технічної бази, формування нових дослідницьких центрів та закупівлю сучасного обладнання і технологій для здійснення відповідних заходів та досліджень. Збільшення лише поточних видатків без необхідних обсягів фінансування капітальних видатків не дасть змогу забезпечити державі необхідної результативності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. За аналогією, зростання капітальних видатків у вище перелічені сфери без необхідного збільшення оплати праці яка є одним з основних інструментів стимулювання працівників до роботи також знизить результативність впливу видатків на соціальний та економічний розвиток.

Тому, одним із основних пріоритетів бюджетної політики на сучасному етапі економічних перетворень є постійне збільшення бюджетних асигнувань на фінансове забезпечення зростання рівня заробітної плати працівникам освіти та науки, охорони здоров'я, культури та соціального забезпечення. Зокрема, у сфері освіти та науки підвищення розміру доходів професорсько-викладацького складу та наукових співробітників має здійснюватись як за рахунок збільшення видатків із державного та місцевих бюджетів; шляхом підвищення ефективності функціонування системи відповідних установ (оптимізація мережі установ виходячи із показників граничної ефективності; певне збільшення кількості учнів та студентів на одного викладача; регулювання частки державного замовлення в загальній структурі набору враховуючи необхідність та потреби фахівців на ринку праці тощо); за рахунок позабюджетного фінансування.

Щодо зростання заробітної плати працівникам сфери охорони здоров'я, яка на даний час знаходиться на етапі свого реформування можливими

шляхами її збільшення слід виділити наступні: оптимізація мережі медичних установ та закладів, поступове зростання обсягів бюджетного фінансування, а також запровадження механізму обов'язкового медичного страхування, який охоплюватиме рівні швидкої медичної допомоги, первинно медико-санітарної та спеціалізованої медичної допомоги.

Доцільним є підвищення якісного рівня планування, регулювання та фінансування капітальних видатків бюджету шляхом розробки головними розпорядниками бюджетних коштів інвестиційних планів на середньострокову перспективу, з проектів які пройшли процедуру оцінки відповідними державними фінансовими інститутами у межах граничних сум видатків бюджету. Важливим є удосконалення механізму моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм з одночасним розвитком програмно-цільового методу планування бюджету як інструменту підвищення відповідальності та зацікавленості виконавців державних програм економічного та соціального розвитку у досягненні найкращих результатів, в умовах обмежених фінансових можливостей бюджету. Потребує подальшого розвитку система порівняльної оцінки нових видаткових зобов'язань враховуючи терміни та механізми їх реалізації. З метою підвищення дієвості бюджетної політики у сфері видатків, вагомим є визначення та встановлення граничних меж видатків на реалізацію державних програм розвитку на середньострокову перспективу та їх подальша інтегрування у процес формування бюджетних показників на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди. Програми економічного та соціального розвитку країни є дієвими інструментами стратегічного та бюджетного планування, які спрямовані на підвищення рівня ефективності видатків бюджету. Прогнозування та планування змін податкових надходжень в рамках програм стимулювання внутрішнього попиту та розвитку вітчизняної економіки, що передбачають надання податкових пільг; обсягу видатків внаслідок збільшення показника бюджетних асигнувань розпорядникам коштів на виконання поставлених

завдань, субсидування чи надання державних гарантій; міжбюджетного регулювання нададуть можливість посилити рівень керованості вітчизняної економіки.

Системність заходів фінансово-бюджетної політики щодо забезпечення помірних темпів інфляції створює умови для певного послаблення грошово-кредитної політики країни, в тому числі для зниження облікової ставки, що дозволить здешевити кредитні ресурси для розвитку вітчизняної економіки. При прийнятті рішень щодо процентної політики фінансовий інститут, що відповідальний за формування та реалізацію грошово-кредитної політики, має враховувати динаміку індексу споживчих цін, прогностичні значення даного показника на середньострокову перспективу, прогностичні значення темпів економічного росту та результати оцінки системних інфляційних ризиків. Водночас, як зазначалось у другому розділі дослідження, динаміка ставок за кредитами та депозитами значним чином залежатиме від рівня ринкових очікувань та структурних диспропорцій розвитку. Важливим є реалізація заходів у сфері підвищення дієвості механізму прав кредиторів і споживачів фінансових послуг, поліпшення інвестиційного клімату та удосконалення механізмів та практики розгляду кредитних спорів.

3.2 Пріоритетні напрями удосконалення бюджетно-податкового механізму

В умовах трансформації вітчизняної економіки важливим завданням є визначення пріоритетів розвитку фінансово-бюджетної політики для подальшого підвищення ефективності її функціонування шляхом удосконалення нормативно-правового регулювання комплексу її складових та координації діяльності органів державної влади, що здійснюють фінансову політику.

Реалізація фінансово-бюджетної політики передбачає запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом і державним боргом, визначення стратегічних цілей розвитку держави з урахуванням можливостей бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості та послідовності бюджетної політики [26].

На сьогоднішній день бюджет залишається найвагомим фінансовим інструментом держави, який дозволяє мобілізувати та планомірно розподіляти фінансові потоки залежно від визначених стратегічних і тактичних цілей розвитку суспільства. Під час вибору напрямів бюджетної політики слід виходити зі стратегічних орієнтирів державної політики – створення економічних умов для інноваційного розвитку. Для цього бюджетна політика має перетворити державний бюджет у механізм сприяння інноваційному розвитку та економічному зростанню, раціональної структурної перебудови економіки. Ефективність бюджету як засобу регулювання значною мірою залежить від функціональної структури видаткової частини відповідно до економічної кон'юнктури. У цьому аспекті видатки бюджету за умови обґрунтованості їх структури відповідно до функцій держави та макроекономічної ситуації відіграють активну роль у досягненні завдань соціально-економічного розвитку. На жаль Україні поки що не вирішено проблему визначення пріоритетних напрямів державних видатків, тобто які саме напрями потребують активного регулювання (стимулювання) засобами бюджетної політики. Концептуальна невизначеність у цьому питанні на державному рівні не дає змоги активізувати процеси формування механізмів реалізації пріоритетів.

Аналіз пріоритетів бюджетної політики в Україні за роки незалежності демонструє, що більшість галузей економіки у різні періоди були пріоритетними з позиції державної підтримки. Стосовно доцільності вибору та ефективності впливу на соціально-економічні процеси ці пріоритети були економічно необґрунтованими, іноді взаємовиключними, спрямованими на

досягнення поточних завдань без урахування довгострокових цілей розвитку суспільства, на реалізацію вузьковідомчих інтересів.

У бюджетній політиці існувала велика кількість пріоритетів незбалансованих між окремими її складовими, зокрема податковою політикою та політикою у сфері державних видатків. За такого підходу сама ідея пріоритетності не могла сприяти ефективній реалізації бюджетної політики в частині досягнення нею стратегічних цілей, адже вибір певного механізму або галузі підтримки стосувався значної кількості об'єктів, тому сприяв розпорошуванню обмежених фінансових ресурсів державного бюджету.

На даний час зміна моделі розвитку українського суспільства означає зміну соціально-економічної політики та її важливого напрямку – бюджетної політики. Стратегічною метою державної політики на середньострокову перспективу визначено інноваційний розвиток [140, с. 229].

Обмеженість бюджетних коштів визначає умови ретельного вибору напрямів бюджетного інвестування та звуження їх кількості, зосередження уваги на об'єктах, які мають вагоме суспільне значення та не є привабливими з позиції приватного капіталу. Посилення кризових явищ в економіці та фінансовій сфері ще більше загострює проблему пріоритетів бюджетної політики. Велика кількість «вузьких місць» в українському суспільстві та традиційне намагання вирішення більшості їх за рахунок коштів бюджету призводить до розпорошування бюджетних коштів за різними напрямками, не створює стимулюючого ефекту, породжує пасивну споживчу поведінку.

Отже, на сьогодні актуальним є впровадження системи моніторингу існуючих в Україні пріоритетів з метою їх коригування та упорядкування. Результати моніторингу мають використовуватися для вибору необхідних механізмів, інструментів та важелів, які сприятимуть максимально ефективному спрямуванню бюджетних коштів як у короткостроковій, так у довгостроковій перспективі, з огляду на необхідність забезпечення поступального розвитку суспільства.

Одним із найважливіших завдань держави є забезпечення наукової обґрунтованості та реальності пріоритетів, що можливо за умови врахування в практичній діяльності особливостей кожного етапу розвитку країни та дотримання наступності й послідовності у розв'язанні соціально-економічних завдань. Бюджетна політика підтримки пріоритетних галузей економіки може розглядатися у двох аспектах: створення імпульсу зростання сукупного попиту та ділової активності у широкому комплексі галузей, пов'язаних з пріоритетними виробництвами; стимулювання концентрації фінансових ресурсів суспільства в окремих перспективних галузях економіки, з метою запуску механізмів наступної диверсифікації економіки, здійснення цілеспрямованих структурних зрушень для покращання відтворювальної структури економіки. Реалізація другого аспекту на сучасному етапі є найбільш важливою та потребує активізації інвестиційного потенціалу фінансових ресурсів України, який створюється у сфері матеріального виробництва.

З метою забезпечення національної конкурентоспроможності слід визначати головні науково-технічні, міжгалузеві й галузеві пріоритети, активніше регулювати діяльність державних і приватних підприємств, фінансувати фундаментальні дослідження та дослідно-конструкторські розробки. При цьому бюджетна політика має бути узгодженою з цілями і завданнями структурної політики, сприяти створенню вискоєфективної, спроможної до саморозвитку, соціально орієнтованої економічної системи ринкового типу.

Реалізація цілей і завдань бюджетної політики можлива за умови складання та виконання органами влади багаторічних фінансових планів і багаторічних бюджетів. Важливість багаторічного бюджетного планування полягає в тому, що він є не лише інструментом фінансової та економічної стабільності, але й дозволяє вирішувати інші важливі завдання: здійснити оцінку відповідності законодавчих рішень середньостроковій і довгостроковій фінансовій стратегії розвитку держави; забезпечення

спадкоємності та наступності бюджетного процесу і підвищення фіскальної дисципліни; підвищення ефективності й прозорості бюджетного процесу; економію часу та інших ресурсів, які використовуються для складання проектів бюджетів.

Водночас перехід до довгострокового бюджетного планування в Україні, як підгрунтя реалізації стратегічних напрямів бюджетної політики, потребує виваженого підготовчого періоду, впродовж якого має сформуватися комплекс політичних і соціально-економічних умов його впровадження. Стабільність та передбачуваність, відповідальність і послідовність урядів у реалізації стратегії загальноекономічної політики сталого розвитку, а у її складі – бюджетної політики, є невід’ємними умовами успішності впровадження довгострокового бюджетного планування. Аналіз показує, що в Україні відповідні умови не створено, отже запровадження цього методу може перетворитися в чергову декларацію про наміри. Тому цілком справедливо, що в умовах політичної нестабільності і неструктуризованої національної економіки не вдається забезпечити реальне, з невеликим відсотком відхилень, наукове передбачення динаміки і тенденцій розвитку показників соціально-економічного розвитку та формування прогностичних показників бюджету держави на перспективу.

Забезпечення прозорості бюджетного процесу в демократичному суспільстві неможливе без відповідних правил і процедур, які стосуються розроблення й ухвалення основних напрямів бюджетної політики. Створення і удосконалення правил є завданням інституційного планування. Від якості правил та їх кількості залежить ефективність розробки і реалізації заходів уряду. Всі бюджетні документи мають подаватися у такій формі, яка б полегшувала проведення аналізу наданої інформації, забезпечувала підзвітність відповідних структур, що її надають. У бюджетних резолюціях повинні бути чітко сформульовані цілі бюджетної політики, умови макроекономічного розвитку і його перспективи, основні очікувані фінансові ризики. Розроблення та впровадження необхідних правил і процедур

бюджетного процесу сприятиме підвищенню його ефективності. Дотримання у вітчизняній бюджетній практиці названих правил і процедур сприятиме, на наш погляд, формуванню бюджетної системи, яка більшою мірою відповідатиме засадам демократичного суспільства.

Тісний зв'язок бюджетної політики з грошово-кредитною, ціновою, інвестиційною, промисловою, аграрною та іншими видами політик потребує створення механізму координації з ними. Макроекономічна політика повинна бути підпорядкованою економічній політиці уряду, підлеглою частиною комплексної стратегії держави, націленої на модернізацію економіки як на єдине суспільне завдання. Система координації бюджетної політики з іншими видами політики ґрунтується на сукупності певних правил. Отже, ефективність координації політик та ефективність кожної із них визначається ефективністю правил. У відповідності з існуючою у суспільстві системою правил створюється певний режим координації, який формує очікування економічних агентів. Тому, можна припустити, що для характеристики процесу координації бюджетної політики з іншими напрямками економічної політики та ефективності координації необхідно оцінити ефективність інституційної системи суспільства.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Для забезпечення стійкого поновлення макроекономічної стабільності, стабілізації державного бюджету є необхідним оптимізація системи управління державними фінансами, яка буде спрямована на стале економічне зростання, дотримання державних соціальних зобов'язань шляхом зниження рівня дефіциту бюджету і темпів зростання державного боргу; підвищення ефективності державних видатків. З метою досягнення вищезазначеного важливим є вирішення наступних завдань: здійснення реформ в інфраструктурних секторах, енергетиці, у сферах податкової та соціальної політики; посилення фіскальної дисципліни; покращення управління державним боргом; підвищення прозорості державних фінансів та ефективності капітальних вкладень держави, удосконалення середньострокового бюджетного планування; покращення якості фінансового менеджменту державних підприємств.

Основними чинниками макроекономічної стабільності та поступового економічного зростання є досягнення помірних темпів інфляції, стабільної монетарної, бюджетної і боргової політики, бюджетної дисципліни. Необхідними діями стосовно стабілізації дефіциту бюджету та державного боргу є застосування фінансових обмежень; удосконалення законодавства про державні закупівлі та державну допомогу підприємствам відповідно до стандартів Європейського Союзу і Світової організації торгівлі; оптимізація кількості державних цільових і бюджетних програм; посилення фінансового контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів; розробка та прийняття відповідної законодавчої бази щодо управління державним боргом із визначенням основних принципів, механізмів та інструментів державних запозичень. З врахуванням вітчизняного досвіду попередніх років та світового досвіду провідне місце повинно займати удосконалення бюджетного процесу. Задля поступового зменшення

податково-бюджетного навантаження на економіку є важливим проведення реформування системи державного управління.

Реалізація соціально-економічної політики передбачає досягнення більш високої якості бюджетних послуг, удосконалення структури видатків бюджетів усіх рівнів, ефективне використання бюджетних коштів на підставі науково-обґрунтованих методів бюджетного планування. Важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Заходи щодо прискореного запровадження середньострокового планування, комплексного використання програмно-цільового методу для бюджетів усіх рівнів; приведення внутрішнього аудиту до стандартів Європейського Союзу; запровадження інтегрованої комплексної системи управління державними фінансами, поліпшення відповідних інформаційних систем; посилення ролі Міністерства фінансів щодо контролю за органами, що займаються доходами і видатками; запровадження ефективного моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору; здійснення інвентаризації об'єктів державної власності нададуть можливість значно поліпшити якість управління державними фінансами. Важливим також є зміцнення інституційних механізмів управління державними фінансами, у тому числі контролю за проведенням реформування галузей економіки.

Основна мета фінансово-бюджетної політики полягає у забезпеченні стійкого довготривалого економічного зростання та високого рівня і якості

життя населення шляхом соціальної та структурно-інноваційної переорієнтації економіки, створення сприятливого інвестиційного середовища. Пріоритетними завданнями є підвищення стандартів життя, покращання добробуту людей, задоволення їх культурних, духовних та освітніх потреб, надання якісних медичних послуг, забезпечення демократичних прав і свобод. Основним завданням фінансово-бюджетної політики в умовах економічних перетворень є забезпечення збалансованості бюджету, стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності, сприяння розвитку підприємництва, удосконалення механізму соціального страхування, забезпечення соціальних гарантій та соціального захисту населення. Нагальним завданням економічної політики на етапі ринкової трансформації економіки є стимулювання економічного зростання на основі підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Підвищити ефективність державних капітальних вкладень дозволить низка заходів, зокрема, запровадження на рівні головних розпорядників бюджетних коштів перспективних інвестиційних планів у межах граничних асигнувань середньострокового бюджету з проектів, що пройшли процедуру оцінювання; інтеграція формування інвестиційних проектів у загальний бюджетний процес та розподіл повноважень при підготовці й впровадженні; створення реєстру активів державної форми власності і аналіз впливу інвестицій на цей стан; законодавче визначення критеріїв і принципів розподілу інвестиційних субвенцій; спрямування надпланових доходів від приватизації для фінансування пріоритетних інвестиційних проектів і соціальних реформ; створення методології й правових засад оцінювання інвестиційних проектів. Прозорість державних фінансів має забезпечуватись через прозорість інформації, що подається під час прийняття державного бюджету й разом з річним звітом про його виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва К. В. Інституційні та фінансові складові нарощування експорту України. Економіка України. 2018. № 8. С. 30–49.
2. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – №12. – С.13-19.
3. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2009. – 754 с.
4. Бардин А. Л. Принципы глобального управления на основе международных финансовых институтов / А. Л. Бардин // Политические исследования. – 2013. – № 4. – С. 168-172.
5. Богдан Т. П. Зовнішнє боргове навантаження та виклики для валютно-фінансової політики України. Економіка України. 2018. № 7. С. 21–32.
6. Богдан Т. П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. Фінанси України. 2018. № 4. С. 75–92
7. Боголиб Т. Бюджетная политика Украины как основа макроэкономической стабильности / Т. Боголиб // Економіст. – 2013. – № 4. – С. 13-16.
8. Бондарук Т. Г. Бюджетний менеджмент : Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : Август Трейд, 2016. 891 с.
9. Бондарук Т. Г., Вінницька О. А. Оцінка стану децентралізації місцевих бюджетів України. Економіка України. 2018. № 7. С. 59–76.
10. Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку (теорія, методологія, проблеми): монографія / В. І. Борейко. – Рівне, 2008. – 379 с.
11. Буковецкий А. И. Введение в финансовую науку / А. И. Буковецкий. – Л., 1929. – 254 с.
12. Буковинський С. А. Концептуальні підходи до формування перспективного бюджетного плану / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 21–28.

13. Буковинський С. А. Середньострокова монетарна стратегія та проблеми її формування й реалізації в Україні / С. А. Буковинський, А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 3-30.
14. Буковинський С. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку / С. Буковинський, В. Корнівська // Вісник Національного Банку України. – 2010. – № 3. – С. 7-13.
15. Буряченко А. Є., Філімошкіна О. І. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. Фінанси України. 2018. № 5. С. 56–68.
16. Буряченко А. Розроблення і впровадження фінансово-бюджетної політики на місцевому рівні / А. Буряченко // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 7/8. – С. 3-8.
17. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень : Аврамченко К. В. та ін.; Ін-т суспіл.-екон. дослідж. Київ: СТ-ДРУК, 2016. 110 с.
18. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / С. О. Булгакова, О. І. Барановський, Г. В. Кучер та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 409 с.
19. Бюджетна система : уклад.: Андрейків Т. Я., Оліярник В. В. Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2016. 287 с.
20. Бюджетна система [І. І. Кичко та ін.] ; Чернігів. нац. технол. ун-т. - 2-ге вид., перероб. і допов. Чернігів ; Ніжин : Лук'яненко В. В. : Орхідея, 2016. 256 с.
21. Бюджетний кодекс України: станом на 1 берез. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х.: Право, 2013. – 159 с.
22. Бюджетні установи: бухгалтерський облік, національні стандарти, оподаткування та звітність : Лемішовський В. І. та ін. ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Ін-т економіки і менеджменту, Аудит. фірма "Зах. аудит. група". Львів : Растр-7, 2016. 1023 с.
23. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. К. : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.

24. Варналій З. С. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України : монографія. Чернівці, 2018. 454 с.
25. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О. Д. Василик. – К.: НІОС, 2001. – 416 с.
26. Ватульов А. В. Фінансово-бюджетна політика у системі економічного розвитку / А. В. Ватульов // Економічний часопис - XXI. – 2013. – № 5-6 (1). – С. 37-40.
27. Вовчак О. Інституційні детермінанти формування монетарної політики в Україні / О. Вовчак, М. Хмелярчук // Вісник Національного Банку України. – 2010. – № 9. – С. 3-10.
28. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : монографія ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України", 2016. 519 с.
29. Геєць В. Інституційна обумовленість ендогенізації економічного розвитку. Журнал європейської економіки. 2018. Т. 17, № 2. С. 155–166.
30. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний аспект) / В. М. Геєць // Фінанси України. – 2011. – №3. – С.3-18.
31. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка Україна. – 2009. – № 2. – С. 5-23.
32. Господарський кодекс України : станом на 5 січ. 2018 р. : відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2018. 228 с.
33. Гриценко А. А. Інституційна архітектура бюджетно-монетарного простору / А. А. Гриценко // Наукові праці НДФІ. – 2004. - № 6 (29). – С. 67 – 75.
34. Гриценко А. А. Монетарні інститути України та проблема її інтеграції в інституційну архітектуру Європи / А. А. Гриценко // Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. праць / За заг. ред. В.М. Тарасевича.– Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2005. – С. 190–203.

35. Гриценко А. А. Формування інформаційно-поведінкової парадигми монетарної політики / А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська // Економічна теорія. – 2007. – № 2. – С. 46-49.
36. Грошово-кредитні засоби регулювання економіки: монографія / Л. В. Кривенко, О. М. Дутченко, М. І. Синюченко та ін. ; за заг. редакцією Л. В. Кривенко. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010 – 210 с.
37. Дадашев А. Налоговой фактор финансово-экономической безопасности государства / А. Дадашев // Экономист : Научно-практический журнал. – 2012. – № 8. – С. 24-28.
38. Даниленко А. І. Проблеми фінансово-бюджетної політики України й розвитку фінансово-монетарних важелів її реалізації / А. І. Даниленко // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 51-58.
39. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9–25.
40. Дем'янишин В. Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики / В. Г. Дем'янишин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – № 2. – С. 7-20.
41. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
42. Демиденко Л. Фінансово-бюджетна політика держави в галузі освіти та науки в Україні / Л. Демиденко // Вісник КНУ Шевченка: Сер. Економіка. – 2007. – № 92. – С. 4-6.
43. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б. М. Данилишин, О. М. Кондрашов. – Донецьк, 2010. – 296 с.
44. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти : монографія / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2016. 395 с.

45. Дзюблюк О. Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2010. - № 5. – С. 55-64.
46. Дзюблюк О. В. Неконвенційні заходи монетарної політики: досвід федеральної резервної системи США. Журнал європейської економіки. 2017. Т. 16, № 3. С. 357–381
47. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.; за ред. І. О. Луніної. – К.: Ін-т економіки та прогнозування. – 2010. – 319 с.
48. Дробышевский С. М., Трунин П. В. Киюцевская А. М. Возможности процентной политики центральных банков. Экономическая политика. 2018. 13 (4). С. 42–61.
49. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І. Я. Чугунова. – К.: Акад. фін. упр., 2009. – 471 с.
50. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія / Ф. О. Журавка. – Суми: Ділові перспективи, 2008. – 333 с.
51. Запаранюк Т. Монетарні аспекти регулятивного впливу на економіку в умовах кризових явищ на світових фінансових ринках / Т. Запаранюк // Банківська справа. – 2010. – № 5. – С. 75-82.
52. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І. В. Запатріна. – К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
53. Запатріна І. В. Формування фінансово-бюджетної політики держави: євроінтеграційний вимір / І. В. Запатріна // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 2. – С. 59-73.
54. Запатріна І. Фінансово-бюджетна політика та її вплив на економічне зростання / І. Запатріна // Економіст. – 2006. – № 3. – С. 27-31.
55. Зверяков М. І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії. Економіка України. 2018. № 10. С. 10–31.

56. Зимовець В. В. Державна Фінансово-бюджетна політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. – НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2010. – 355 с.
57. Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління: монографія ; Одес. нац. екон. ун-т. - Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. 258 с.
58. Иванова Н. В. Финансовые институты как важнейший элемент устойчивости финансовой системы / Н. В. Иванова // Экономические науки. – 2008. – № 4. – С. 332-336.
59. Инновационные преобразования в финансовой политике России: монография / [В. И. Андреев и др.]. – С.: Наука, 2012. – 196 с.
60. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под. ред. А. А. Гриценка. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
61. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: Сіденко В. Р., Скрипниченко В. Р., Пономаренко В. С., Чугунов І. Я. та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
62. Карлін М. І. Фінансові системи країн Західної Європи / М. І. Карлін. – К.: Академія, 2009. – 376с.
63. Кизим М. О., Иванов Ю. Б., Губарева І. О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. Фінанси України. 2018. № 4. С. 7–18.
64. Кириленко О. П. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 288 с.
65. Козюк В. Проблема про циклічності у сфері глобальних фінансових та монетарних процесів / В. Козюк // Вісник Національного банку України. – 2009. – С. 34-39.
66. Козюк В. Цінова стабільність і тергетування інфляції в сировинних економіках: макроекономіка чи політекономія? Вісник Національного банку України. 2018. № 244. 2018. С. 4–25.

67. Коломієць Г. Макрофінансові пріоритети та інституційно-функціональні аспекти податкового планування / Г. Коломієць // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 3/4. – С. 29-36.
68. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2016. 395 с.
69. Кондратов Д. Евросоюз: денежно-кредитная политика и мировой финансовый кризис / Д. Кондратов // Современная Европа. – 2010. – № 1. – С. 81-97.
70. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 523 с.
71. Корнєва І. В. Регулювання валютного курсу в умовах світової фінансової кризи / І. В. Корнєва // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 233-
72. Крючкова І. В. Фактори економічного зростання в Україні в 2016–2018 рр. Економіка і прогнозування. 2018. № 2. С. 29–47.
73. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
74. Лагутін В. Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства. Економіка України. 2018. № 9. С. 13–25.
75. Лисяк Л. В. Трансакційні витрати функціонування інституту бюджетної політики / Л. В. Лисяк // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 27-35.
76. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. Modern economics. 2018. № 9. С. 53–59.
77. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 411 с.
78. Лук'яненко І. Г. Моделювання впливу змін фіскальної політики на економіку України / І. Г. Лук'яненко // «Бізнес Інформ». – 2012. – № 4 (411). – С. 197–201.
79. Лук'яненко І. Г. Монетарна політика та флуктуація на фондовому ринку України / І. Г. Лук'яненко // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 4. – С. 110-122.

80. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи: принципи та інструменти: монографія / І. Г. Лук'яненко. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004 – 542 с.
81. Лунина І. Налоговая политика Украины в контексте создания условий для экономического роста / И. Лунина // Экономика Украины. – 2000. – №9. – С. 40-49.
82. Лунина І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія / І. О. Лунина. – К: Наукова думка, 2006. – 432 с.
83. Лунина І. О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні / І. О. Лунина // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 3-12.
84. Лунина І. О. Шляхи мінімізації впливу фінансової кризи на бюджет України / І. О. Лунина, В. В. Каліцька, О. В. Короткевич, Н. Б. Фролова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 22-32.
85. Лунина І. О., Білоусова С. О. Реформування податку на прибуток підприємств у контексті забезпечення стійкості державних фінансів. Економіка України. 2018. № 7. С. 46–58.
86. Лютий І. О. Державний кредит та боргова політика України: монографія / І. О. Лютий, Н. В. Зражевська, О. Д. Рожко. – К.: ЦНЛ, 2008. – 352с.
87. Лютий І. О. Концептуальні засади та суперечності реалізації фінансово-бюджетної політики держави / І. О. Лютий // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2005. – Вип. 79. – С. 4-6.
88. Лютий І. О., Іванюк В. Е. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 53–60.
89. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
90. Манцуров І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. Економіка України. 2018. № 10. С. 71–87.
91. Нікітішин А. О. Формування та розвиток інституційної архітектури податкового регулювання. Бізнес Інформ. 2018. № 2. С. 259–265.

92. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. Інвестиції, практика та досвід. 2018. № 19. С. 28–32.
93. Пасічний М. Д. Політика управління державним боргом. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 19–34.
94. Письменний В. В. Особливості впровадження "власних" податків і зборів за ініціативи місцевої влади. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2018. Т. 23, Вип. 3. С. 164–167.
95. Письменний В. Субвенції у формуванні доходів місцевих бюджетів України Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2018. Вип. 1. С. 34–44.
96. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін.; за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
97. Податковий кодекс України: із змінами та допов. станом на 14 трав. 2013 р.: відповідає офіційному текстові. – К. : Правова єдність, 2013. – 592 с.
98. Подвальникова О. А. Бюджетна незбалансованість як фактор фінансової нестабільності / О. А. Подвальникова // Економічний часопис – XXI : Науковий журнал. – 2012. – № 1/2. – С. 18-20.
99. Полозенко Д. В. Планово-індикативне й бюджетне планування в умовах ринку / Д. В. Полозенко / Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 72 – 77.
100. Полозенко Д. В. Фінансово-бюджетна політика в умовах трансформаційної економіки України (1992 – 2008) / Д. В. Полозенко. – К.: НДФІ, 2008. – 392 с.
101. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2016 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761
102. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2017 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59706
103. Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047
104. Пушкарева В. М. История мировой и русской финансовой науки и политики / В. М. Пушкарева. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 272 с.

105. Радіонов Ю. Д. Програмно-цільовий метод бюджетування: проблеми впровадження та перспективи розвитку. Економіка України. 2018. № 2. С. 21–38.
106. Чугунов І. Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І. Я. Чугунов, Л. В. Лисяк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 3–11.
107. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К.: Поліграф Консалтинг, 2007. – 312 с.
108. Чугунов І.Я., Козарезенко Л.В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3. С. 116–132.
109. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України : монографія / А. А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.
110. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи подолання // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–18.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Мінімальна зарплата в Україні з 2005 по 2020 рр.

Період	Мінімальна зарплата (грн.)					
	місячна			погодинна		
з 01.01.2005 по 31.03.2005	262	25	10.5%			
з 01.04.2005 по 30.06.2005	290	28	10.7%			
з 01.07.2005 по 31.08.2005	310	20	6.9%			
з 01.09.2005 по 31.12.2005	332	22	7.1%			
з 01.01.2006 по 30.06.2006	350	18	5.4%			
з 01.07.2006 по 30.11.2006	375	25	7.1%			
з 01.12.2006 по 31.03.2007	400	25	6.7%			
з 01.04.2007 по 30.06.2007	420	20	5.0%			
з 01.07.2007 по 30.09.2007	440	20	4.8%			
з 01.10.2007 по 31.12.2007	460	20	4.5%			
з 01.01.2008 по 31.03.2008	515	55	12.0%			
з 01.04.2008 по 30.09.2008	525	10	1.9%			
з 01.10.2008 по 30.11.2008	545	20	3.8%			
з 01.12.2008 по 31.03.2009	605	60	11.0%			
з 01.04.2009 по 30.06.2009	625	20	3.3%			
з 01.07.2009 по 30.09.2009	630	5	0.8%			
з 01.10.2009 по 31.10.2009	650	20	3.2%			
з 01.11.2009 по 31.12.2009	744	94	14.5%			
з 01.01.2010 по 31.03.2010	869	125	16.8%	5,20		
з 01.04.2010 по 30.06.2010	884	15	1.7%	5,29	0.09	1.7%
з 01.07.2010 по 30.09.2010	888	4	0.5%	5,32	0.03	0.6%
з 01.10.2010 по 30.11.2010	907	19	2.1%	5,43	0.11	2.1%
з 01.12.2010 по 31.12.2010	922	15	1.7%	5,52	0.09	1.7%
з 01.01.2011 по 31.03.2011	941	19	2.1%	5,66	0.14	2.5%
з 01.04.2011 по 30.09.2011	960	19	2.0%	5,77	0.11	1.9%
з 01.10.2011 по 30.11.2011	985	25	2.6%	5,92	0.15	2.6%
з 01.12.2011 по 31.12.2011	1004	19	1.9%	6,04	0.12	2.0%
з 01.01.2012 по 31.03.2012	1073	69	6.9%	6,43	0.39	6.5%
з 01.04.2012 по 30.06.2012	1094	21	2.0%	6,56	0.13	2.0%
з 01.07.2012 по 30.09.2012	1102	8	0.7%	6,61	0.05	0.8%
з 01.10.2012 по 30.11.2012	1118	16	1.5%	6,70	0.09	1.4%
з 01.12.2012 по 31.12.2012	1134	16	1.4%	6,80	0.10	1.5%
з 01.01.2013 по 30.11.2013	1147	13	1.1%	6,88	0.08	1.2%
з 01.12.2013 по 31.12.2013	1218	71	6.2%	7,30	0.42	6.1%
з 01.01.2014 по 31.12.2014	1218	0	0%	7,30	0.00	0%
з 01.01.2015 по 31.08.2015	1218	0	0%	7,29	-0.01	-0.1%
з 01.09.2015 по 31.12.2015	1378	160	13.1%	8,29	1.00	13.7%
з 01.01.2016 по 30.04.2016	1378	0	0%	8,29	0.00	0%
з 01.05.2016 по 30.11.2016	1450	72	5.2%	8,69	0.40	4.8%
з 01.12.2016 по 31.12.2016	1600	150	10.3%	9,59	0.90	10.4%
з 01.01.2017 по 31.12.2017	3200	1600	100.0%	19,34	9.75	101.7%
з 01.01.2018 по 31.12.2018	3723	523	16.3%	22,41	3.07	15.9%
з 01.01.2019 по 31.12.2019	4173	450	12.1%	25,13	2.72	12.1%
з 01.01.2020	4723	550	13.2%	28,31	3.18	12.7%

Додаток Б

Таблиця Б.1

Середня місячна зарплата по регіонах України в 2020 р., грн.

2020	січень	лютий	березень
Україна	10727		
Вінницька	9481		
Волинська	8594		
Дніпропетровська	11310		
Донецька	11656		
Житомирська	8562		
Закарпатська	9112		
Запорізька	10720		
Івано-Франківська	9043		
Київська	11267		
Кіровоградська	8677		
Луганська	8904		
Львівська	9782		
Миколаївська	10525		
Одеська	9653		
Полтавська	10017		
Рівненська	9179		
Сумська	8891		
Тернопільська	8181		
Харківська	9182		
Херсонська	8275		
Хмельницька	8846		
Черкаська	8865		
Чернівецька	8185		
Чернігівська	8479		
м.Київ	15787		

Додаток В

Зведена таблиця індексів реальної заробітної плати, %

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
січень	87,0	83,3	80,3	91,7	86,6	86,4
лютий	100,7	99,6	105,3	102,3	100,6	101,7
березень	104,1	95,9	106,2	106,8	105,9	107,6
квітень	97,3	90,8	96,1	97,7	100,4	99,2
травень	96,3	99,0	101,6	101,4	102,9	99,0
червень	103,9	105,8	107,2	105,8	104,8	105,8
липень	97,7	103,1	100,9	99,5	101,0	102,4
серпень	92,9	96,6	97,1	97,0	97,9	96,3
вересень	100,3	101,0	101,2	101,3	98,8	100,7
жовтень	98,5	105,6	97,0	99,2	100,2	99,7
листопад	98,8	97,3	99,3	100,5	98,0	99,5
грудень	110,0	115,2	118,6	116,2	114,5	115,1
За рік	86,5	90,1	106,5	118,9	109,7	111,4

Додаток Д

Таблиця Д.1

Показники державного бюджету на 2018 - 2022 роки

Найменування показника	2018 рік (факт)	2019 рік (план зі змінами)	2020 рік (план)	2021 рік (план)	2022 рік (план)
(млн гривень)					
I Загальні показники надходжень					
Доходи (з міжбюджетними трансфертами)	920 738,7	1 026 122,3	1 096 646,9	1 197 772,3	1 314 597,0
Загальний фонд	828 211,5	928 498,4	976 159,2	1 073 460,0	1 185 038,2
Спеціальний фонд	92 527,2	97 623,9	120 487,7	124 312,3	129 558,7
Повернення кредитів	6 797,9	9 728,6	8 062,1	7 520,9	7 412,0
Загальний фонд	6 409,6	8 322,3	7 435,3	6 957,0	6 899,4
Спеціальний фонд	388,3	1 406,3	626,8	563,9	512,5
Дефіцит "+" / профіцит "-"	59 251,1	89 989,3	95 130,5	95 315,1	95 495,1
Загальний фонд	45 137,9	69 617,2	73 249,9	72 937,5	72 117,5
Спеціальний фонд	14 113,2	20 372,1	21 880,6	22 377,6	23 377,6
Разом по розділу I	986 787,7	1 125 840,2	1 199 839,6	1 300 608,2	1 417 504,1
II Загальні показники видатків та надання кредитів					
Видатки	985 851,9	1 112 120,4	1 185 321,0	1 285 795,4	1 399 191,8
Загальний фонд	884 166,2	1 005 758,0	1 056 008,8	1 153 154,5	1 263 855,2
Спеціальний фонд	101 685,7	106 362,4	129 312,2	132 640,9	135 336,6
Надання кредитів	8 312,1	13 719,8	14 518,6	14 812,9	18 312,3
Загальний фонд	996,8	679,9	835,6	200,0	200,0
Спеціальний фонд	7 315,3	13 039,9	13 683,0	14 612,9	18 112,3
Разом по розділу II	994 164,0	1 125 840,2	1 199 839,6	1 300 608,2	1 417 504,1

Додаток Е

Таблиця Е.1

Номинальний та реальний валовий внутрішній продукт,
індекс-дефлятор ВВП (СНР-20081)

	Валовий внутрішній продукт			Індекс-дефлятор ВВП, %
	за відповідний період		наростаючим підсумком номинальний, млн грн	
	номинальний, млн грн	реальний, % до відповідного періоду попереднього року		
2010	1 079 346	104,1	1 079 346	113,7
2011	1 299 991	105,5	1 299 991	114,2
2012	1 404 669	100,2	1 404 669	107,8
2013	1 465 198	100,0	1 465 198	104,3
2014	1 586 915	93,4	1 586 915	115,9
2015	1 988 544	90,2	1 988 544	138,9
2016	2 385 367	102,4	2 385 367	117,1
2017	2 983 882	102,5	2 983 882	122,1
2018	3 560 596	103,4	3 560 596	115,4

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Доходи Державного бюджету України в 2018 р. (млн. грн.)

2018	Доходи		
на 01.02.2018	55186,6	за січень	55186,6
на 01.03.2018	111444,0	за лютий	56257,4
на 01.04.2018	193581,3	за березень	82137,3
на 01.05.2018	272848,0	за квітень	79266,7
на 01.06.2018	369730,2	за травень	96882,2
на 01.07.2018	449006,5	за червень	79276,3
на 01.08.2018	513508,5	за липень	64502,0
на 01.09.2018	607563,2	за серпень	94054,7
на 01.10.2018	674785,3	за вересень	67222,1
на 01.11.2018	747412,6	за жовтень	72627,3
на 01.12.2018	843261,8	за листопад	95849,3
на 31.12.2018	928108,3	за грудень	84846,5
план на 2018 •	917879,4	виконання	101,1%

Додаток 3

Таблиця 3.1

Доходи Державного бюджету України в 2019 р. (млн. грн.)

2019	Доходи		
на 01.02.2019	54550,7	за січень	54550,7
на 01.03.2019	124770,7	за лютий	70220,0
на 01.04.2019	210623,7	за березень	85853,0
на 01.05.2019	322564,1	за квітень	111940,4
на 01.06.2019	426720,6	за травень	104156,4
на 01.07.2019	506849,3	за червень	80128,8
на 01.08.2019	584137,1	за липень	77287,8
на 01.09.2019	671795,9	за серпень	87658,8
на 01.10.2019	739751,0	за вересень	67955,1
на 01.11.2019	810914,9	за жовтень	71163,9
на 01.12.2019	899707,3	за листопад	88792,4
на 31.12.2019	998278,9	за грудень	98571,7
план на 2019 •	1026131,8	виконання	97,3%

Додаток К

Таблиця К.1

Виконання державного бюджету України
з 2008 по 2020 рр. (млн.грн.)

	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	% ВВП
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		(дефіцит бюджету)	
2008	231686,3	24.44	241454,5	25.47	2732,5	0.29	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96	242437,2	26.54	2780,3	0.30	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23	303588,7	28.04	1292,0	0.12	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.90	333459,5	25.33	4715,0	0.36	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56	395681,5	28.08	3817,7	0.27	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31	403403,2	27.73	484,7	0.03	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	22.79	430217,8	27.46	4919,3	0.31	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	27.01	576911,4	29.14	2950,9	0.15	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	25.86	684743,4	28.73	1661,6	0.07	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	26.59	839243,7	28.13	1870,9	0.06	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	26.08	985842,0	27.70	1514,3	0.04	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9		1072891,5		3437,0		-78049,5	